

6.2 Kalbos dalys

Dalelytė – nekaitoma kalbos dalis, suteikianti sakiniui arba jo dalims papildomų reikšmės atspalvių.

Dalelių skirstymas pagal reikšmę

Klausiamosios ir abejojamosios dalelytės: *nejaugi, argi, ar, gal, kažin, negi, nejau, bene...*
Jos vartojamos klausiamuosiuose sakiniuose.

Neigiamosios dalelytės: *ne, nè, nebe, nei...*
Jomis neigiamos atskiros sąvokos ar viso sakinio turinys.

Tvirtinamosios dalelytės: *taigi, taip, aha...*
Jomis patvirtinama pasakyta mintis.

Pabrėžiamosios (stiprinamosios) dalelytės: *gi, dar, juk, ypač, juo, pat, ypač, tik...*
Jos pabrėžia, tikslina, išskiria, lygina išsakytą mintį.

Tikslinamosios dalelytės: *kone, dar, jau, juk, ko, beveik, kuo, kuo per, tik, veik, tik tik, vis, vėl, vos, vos tik...*
Jos ne tik tikslina, bet ir pabrėžia.

Išskiriamosios dalelytės: *net, ypač, ir, nebent, bent, nors, tiktai, vien...*
Jos išskiria išsakytą mintį.

Parodomosios dalelytės: *va, antai, štai, šitai, šit, va...*
Jos nurodo.

Lyginamosios dalelytės: *tartum, tarsi, tarytum, lyg...*
Jos palygina išsakytas mintis.

Geidžiamosios: *te, tegu, tegul, kad...*
Jos reiškia kalbančiojo asmens valią, norą, pageidavimą.

Skatinamosios: *še, te...*
Šios dalelytės paprastai lydi liepiamosios nuosakos formas ar net jas atstoja.

Dalelytėmis taip pat gali būti šie žodžiai: *bet, ir, ypač, lyg, kad, per.*

6.2 Kalbos dalys

Dalelyčių rašyba kartu ir atskirai

GI

Dalelytę *gi* su **vienskiemeniais nekaitomais** žodžiais rašome **kartu**. Pvz.: *ogi, betgi, kadgi, ègi, irgi, jaugi, kaipgi, kurgj, nagj, negj, argj, šiaipgi, taipgi, tengj, tuojgi, vèlgi, negj*, o su **kaitomais** vienskiemeniais, daugiaskiemeniais žodžiais ir žodžių samplaikomis – **atskirai**. Pvz.: *ko gi, ką gi, dėl to gi, kuris gi, visi gi, sakau gi, kada gi, tenai gi, kodėl gi, tuojau gi, užtai gi, užtat gi, vis tiek gi, kur nors gi, kaip nors gi, vien tik gi*.

Įsidėmėtinios išimtys: kadangi, nejaugi.

VIS

Dalelytę *vis* **visada** rašome **atskirai**. Pvz.: *vis eina, vis rašo, vis tiek, vis vien, vis dėlto*.

Įsidėmėtina: tik su dalelyte *gi* ji rašoma kartu: *visgi* (taikoma dalelytės *gi* rašybos taisyklė).

PER

Dalelytę *per* **visada** rašome **atskirai** nuo kitų žodžių. Pvz.: *per gilus, per vèlai, per anksti, per žemai, ne per seniausiai, per daug neša, per daug lietaus, per daug ilgas, per daug siaurai*.

Įsidėmėtina: vienu žodžiu rašomasrieveiksmis *pernelyg, nepernelyg*.

BET, KAI, KAŽI(N), NORS

Dalelytes *bet, kai, kažj(n), nors*, sudarančias samplaikinius įvardžius irrieveiksmius, rašome **atskirai nuo įvardžio arrieveiksmio**. Pvz.: *bet kuris, bet kada, bet kaip, bet kiek, bet koks, bet kam, kai kam, kai kuris, kai koks, kažj(n) kur, kažj(n) kuris, kažj(n) kaip, kažj(n) kam, kuris nors, koks nors, kas nors*.

NE

Neigiamąją dalelytę *ne* rašome **kartu su daiktavardžiais, būdvardžiais, veiksmažodžiais, jų formomis ir būdvardiniaisrieveiksmiais**, kai šiems žodžiams norime suteikti **priešingą ar kitą reikšmę**. Pvz.: *tvarka – netvarka, sąmonė – nesąmonė, skaito – neskaito, piktas – nepiktas, lėtas – nelėtas, vairuoja – nevairuoja, įdomiai – neįdomiai, senas – nesenas*.

Kartu su įvardžiais ir įvardiniaisrieveiksmiais dalelytę *ne* rašome tada, kai ji suteikia kitą reikšmę. Pvz.: *gražiai – negražiai, savas – nesavas, kaip – nekaip*.

Su daiktavardžiais, būdvardžiais, veiksmažodžiais, jų formomis ir būdvardiniaisrieveiksmiais dalelytę *ne* rašome atskirai, kai prieštaraujame arba lyginame. Pvz.: *Piešiu ne namą, bet pilį. Martynas Mažvydas buvo ne prezidentas, o lietuvių rašytojas*.

6.2 Kalbos dalys

2. Sugalvokite ir užrašykite sakinių.

Su tikslinamosiomis dalelytėmis

1. _____

2. _____

3. _____

Su neigiamosiomis dalelytėmis

1. _____

2. _____

3. _____

Su klausiamosiomis dalelytėmis

1. _____

2. _____

3. _____

Su pabrėžiamosiomis dalelytėmis

1. _____

2. _____

3. _____

6.2 Kalbos dalys

3. Remdamiesi taisyklėmis parašykite, kurias dalelytes rašysite kartu, o kurias atskirai nuo pateiktų žodžių.

Per_daug, vis_vien, ne_pirmas, kuris_gi, tenai_gi,
taip_gi, ką_gi, bet_kada, bet_kur, kuris_nors,
kai_kuris, per_nelyg, vis_dėlto, vis_rašo, ne_savas,
ne_gi, ar_gi, per_žemai, kaž(n)_kur, kaž(n)_kam,
vis_tiek, kada_gi, tuojau_gi, ko_gi, per_sudėtingas.

KARTU

ATSKIRAI

4. Suskliaustus žodžius parašykite kartu arba skyrium.

1. Čia (bet kur) galite statyti automobilį. 2. Linas netikėjo, kad jis ir (vis gi) išėjo į mišką grybauti. 3. Šitas filmas (per ilgas), nespėsime peržiūrėti per pamoką. 4. Labai skubėjau, todėl (bet kaip) susikroviau lagaminą ir išbėgau į traukinių stotį. 5. (Ne gi) dar nesupratai, kad šiame mieste beveik nėra balandžių? 6. (Ko gi) tu taip ieškai toje lentynoje? 7. Turiu dar kartą perskaityti taisykles, nes (ne viską) supratau. 8. Šią vasarą Jurgis (ir gi) planuoja važiuoti į Nidą. 9. Prašau, paduok man (ne vieną) lėkštę, o kokias tris. 10. Galbūt (kuris nors) iš čia esančių galėtų man padėti nusinešti knygas į auditoriją?